

Мельниченко Олена Петрівна

доцент кафедри вищої математики і фізики,

Білоцерківський національний аграрний університет, mela731@rambler.ru

Богачик Олександр Григорович

консультант NatureWatch Foundation (Великобританія) з питань

добробуту тварин та гуманної освіти, керівник міжнародного проекту з

гуманної освіти, bogachyk@gmail.com

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Анотація: Мельниченко О.П., Богачик О.Г. Гуманізація освіти в контексті морального виховання школярів.

В статті представлено поняття гуманності та гуманної освіти. Акцентована увага, що виховання свідомого громадянина держави неможливе без урахування його ставлення до тварин. Відмічено, що введення елементів гуманної освіти спрямоване на запобігання проявів жорстокості. Представлені деякі шляхи введення елементів гуманної освіти в навчально-виховний процес.

Ключові слова: *гуманна освіта, виховання школярів, екологія, гуманізація освіти.*

Анотация: Мельниченко Е.П., Богачик О.Г. Гуманизация образования в контексте морального воспитания школьников

В статье представлено понятие гуманности и гуманного образования. Акцентировано внимание, что воспитание сознательного гражданина государства невозможно без учета его отношения к животным. Отмечено, что введение элементов гуманного образования направлено на предотвращение проявлений жестокости. Представлены некоторые пути введения элементов гуманного образования в учебно-воспитательный процесс.

Ключевые слова: гуманное образование, воспитание школьников, экология, гуманизация образования.

Synopsis: Olena Melnichenko, Oleksandr Bogachyk Humanization of Education in the Context of Pupils Moral Education

The paper presents the concept of Humanity and Humane Education. Attention is accented on the idea that education of conscious citizen is impossible without regard its attitude to animals. It is noted that including elements of Humane Education into School Curriculum aimed to prevent cruelty. Presented some ways to include Humane Education elements in the educational process.

Key words: *Humane Education, education of pupils, ecology, humanization of education.*

Одним з основних завдань виховання сучасної особистості є формування у дітей екологічного світогляду, свідомості та гуманності [5]. Проте у наш бурхливий час, коли нами заволоділи комп'ютерні системи, масова культура, престижні речі та інші спокуси цивілізованого світу, нелегко доносити ідеї єднання людини з природою. Тому педагоги повинні шукати нові методи виховання, що відповідають реаліям сьогодення [9].

Мета роботи: розглянути методичні аспекти, що дають можливість навчати гуманному ставленню до тварин. Обґрунтувати доцільність та необхідність теоретичних та практичних питань, що виносяться на розсуд школярів. Відмітити, що впровадження елементів гуманної освіти спрямоване на запобігання проявів жорстокості.

Можливості реалізації мети варто здійснити через призму наступних завдань:

- поглиблення і розширення вмінь класифікувати живу природу на основі безпосереднього сприймання та аналізу зовнішніх ознак, способів взаємодії живих організмів з їх життєвим середовищем;
- стимулювання допитливості та інтересу до пізнання природи;

- визначення деяких спотворених уявлень про тварин, які створено легендами та казками;
- застосування різних форм ігрової діяльності в процесі навчання;
- вироблення у дітей норм відповідної поведінки в природі, притаманних сучасній цивілізованій людині.

Слід зазначити, що введення елементів гуманної освіти попереджає прояви жорстокого ставлення до тварин. Знання і навички, отримані школярами будуть розвивати творчу уяву та комунікативні навички, а також ознайомлять дітей із правилами безпечного поводження з тваринами [6].

Ідеї гуманізації освіти увійшли в теорію і практику виховання досить давно. Відомі педагоги-класики: В.Сухомлинський, Ш.Амонашвілі, Я.Корчак трактували ідеї про гуманне виховання, якими ми можемо скористуватися сьогодні у роботі з школярами. Проблеми гуманізації виховання є актуальними й для сучасної освіти, залишаючись пріоритетними завданнями для педагогів [7].

Дивовижний світ тварин зустрічає дітей безліччю знань, думок, міркувань. Тому порушена проблема – це можливість вчити дітей пізнавати, запам'ятовувати, спостерігати, допомагати, оберігати.

Здійснюючи роботу в зазначених напрямках необхідно пам'ятати, що важливою умовою її ефективності є співпраця школи і сім'ї. Саме у сім'ї можуть бути створені умови для найбільш природного і сприятливого контакту дітей з тваринами [6]. Наявність тварини в будинку дисциплінує: дитина швидше і краще зрозуміє, що все живе потребує уваги, догляду, захисту. А першими помічниками у цьому стають діти.

Жива природа – це дивовижний, складний, багатогранний світ. Особливе місце в ньому відведено тваринам: вони лише 2% від всього живого нашої планети, але, не дивлячись на це, їх роль у біосфері величезна [2]. Від людей великою мірою залежить розмаїття та чисельність

тваринного світу. Щоб успішно знайти розв'язок цієї проблеми, людина повинна мати певний запас наукових знань про природу.

Перші елементарні уявлення про світ, зокрема і тваринних організмів, людина здобуває вже в дитинстві. У дошкільних установах та в початковій школі процес пізнання та накопичення почуттєвого досвіду регулюється цілеспрямованою педагогічною роботою. Ознайомлення з дикою природою передбачає вирішення низки виховних та освітніх завдань [9].

Виховне значення природи, а саме тварин, важко переоцінити. Спілкування із дикою природою, з домашніми та свійськими тваринами позитивно впливає на дитину, робить її добрішою, чуйнішою, пробуджує у ній кращі почуття.

Демо визначення гуманності та гуманної освіти. Гуманність – це система установок особистості стосовно людини, групи людей, живої істоти, обумовлена моральними нормами і цінностями, представлена у свідомості переживаннями жалю і реалізована у спілкуванні і діяльності в актах сприяння чи допомоги [6].

У вузькому сенсі, гуманність – прагнення не завдавати страждань живому організму наскільки це можливо. У життєвому й психологічному сенсі гуманність, як якість і істотна властивість людини, включає в себе:

- альтруїзм (доброту);
- моральність як сукупність життєвих правил поведінки, що реалізують альтруїзм і пригнічують егоїзм;
- волю, як душевну силу, що реалізує альтруїстичну і моральну поведінку в боротьбі з власним і чужим егоїзмом.

Без кожної з цих складових – альтруїзму, моральності й сили волі – гуманність не має змісту.

Гуманна освіта – це процес, що сприяє кращому розумінню необхідності співчуття стосовно людей, тварин і навколишнього середовища, що визнає взаємозалежність усіх живих істот [6].

Мета гуманної освіти полягає у створенні культури співпереживання й турботи, шляхом стимулювання морального розвитку індивідуумів, до створення відповідального, толерантного і справедливого суспільства [5].

Ж.Ж. Руссо вважав, що розумові сили дитини, його моральні якості ніщо не формує, як спостереження різних царств природного світу [7].

Пізнавальне ставлення до природи й допитливість у дітей разом із яскраво вираженою активністю іноді призводить до експериментування над живими істотами, наслідки якого виявляються несприятливими і навіть згубними їм. Так діти інколи відривають комахам лапки, розривають дощових хробаків. Вони пояснюють свої вчинки тим, що їм цікаво дізнатися, чи зможе метелик літати без крил, тощо [8].

Які ж причини неправильного ставлення до природи? Це може бути:

- низький рівень розвитку спостережливості;
- недостатній досвід спілкування із дикою природою, домашніми та свійськими тваринами;
- слабкий рівень володіння навичками догляду;
- поганий приклад дорослих;
- не сформованість емоційно-чуттєвого позитивного досвіду взаємодії з дикою природою.

У моральному розвитку дитини окреме місце посідає виховання в неї любові до рідної природи й уникнення недбалого ставлення до живого. Дітям особливо близьке і дороге те, що самі виростили. Тому варто звертати їх увагу на турботу до домашніх тварин, на звички та потреби домашніх улюбленців. Ці теми є актуальними для позакласних та виховних годин. Крім того, їх можна включати й до матеріалу основних предметів, уміло поєднуючи, наприклад, математичні задачі, за допомогою яких обраховувати вартість утримання цуценяти; тексти для читання, які будуть у нагоді для знайомства з іншими домашніми тваринами.

Завдання морального виховання – формування етичної людини. Людина може відчувати відповідальність за тварин і діяти в їх інтересах

тільки тоді, коли вона здатна до співпереживання та сприйняття чужого болю. Тому моральне виховання, насамперед, повинне мати завдання формувати в дитини милосердя, доброту, здатність до співчуття. Практично це зводиться до створення ситуацій, коли дитина виступає в ролі особи, що виконує акт милосердя і отримує задоволення від того, що комусь реально надала допомоги.

Дитина легше епаує, тобто дивиться на світ очима іншої істоти. Відомо, що діти більш чуйні у ставленні до тварин, вони гостро переживають біль та потреби тварин. Крім того, дітям жорстокий учинок стосовно тварини сприймається, як важка драма.

Отже, ставлення дітей до тварин – це та область діяльності дитини, де можна успішно здійснювати моральне виховання. Крім прямої мети: виховання доброго ставлення до тварин та поваги до їх життя, досягається й інша мета – формування моральної людини в цілому. Милосердя, доброта, чуйність – це риси характеру, що є базовою характеристикою особистості, нероздільною з нею. Якщо людина навчилася співпереживати з твариною, вона також співчутливо поставиться до болю, якщо страждає людина.

Зараз стає зрозуміло, що стосунки людини з навколишнім світом повинні відповідати основному принципу – людина має поважати все живе. Це принцип біоцентризму, у разі формування в дитини біоцентричного світогляду, виграє суспільство: біоцентричний світогляд передбачає на повагу до інтересів всього живого і тварин у тому числі.

Дієвою формою навчання є групова практична робота: випуск стінгазет, інформаційних бюлетенів, створення альбомів, організація лекторіїв, вечорів, виставок, проведення вікторин, КВК. Результати групової роботи учнів доцільно обговорювати на заключних конференціях після вивчення відповідних тем.

У системі гуманної освіти важливо дотримуватися принципів наступності й перспективності. Головним орієнтиром такого виховання

має бути підготовка особи до гармонійного співіснування з природою, адже лише така людина здатна вирішувати питання захисту довкілля від деградаційних процесів та відновлення природних ресурсів.

Однією з проблем екологічного виховання молодших школярів є формування уявлень і понять про цілісність світу, залежності довкілля від діяльності людини, шанобливого ставлення до будь-яких проявів життя, розуміння значення життя як найвищої людської цінності [5].

Більшість школярів молодшого шкільного віку не завжди мають можливість знайомитися з біорізноманіттям, зокрема тваринним світом, і тому їхні знання носять поверховий характер.

Одним із шляхів реалізації пізнавальних якостей є поєднання теоретичної і практичної діяльності школярів, що досягається у процесі навчання, практичних робіт, прогулянок, екскурсій у музеї, зоопарки, зоосади, еколого-натуралістичні центри та у процесі тематичних ігор [10].

Важливою складовою підвищення ефективності навчально-виховного процесу є використання народних приказок, загадок, прислів'їв, віршів, легенд, повір'їв, народних прикмет про тварин тощо. Особливого значення на заняттях потрібно надавати казкам про тварин, зокрема їх складанню та драматизації. Естетичні, моральні та інтелектуальні почуття, що народжуються у душі дитини під враженням казкових образів, стимулюють думки, які пробуджують мозок до активної діяльності. Задачі-загадки, задачі-казки, оповідання про тварин викликають позитивні емоції, інтерес до навчання.

Надзвичайно ефективним методом навчання є використання гри. Народні ігри (імітаційні, рухливі, сюжетно-рольові), дидактичні ігри на основі етнекологічного змісту, ігри-драматизації, ігри-вікторини розвивають творчі здібності молодших школярів, тому вони мають бути важливою складовою навчально-виховного процесу.

Вчитель ознайомлює молодших школярів з дикими та свійськими тваринами, їх способом життя у різні пори року, догляду за ними,

використанню, зловживанню, жорстокому поводженню з ними, необхідності забезпечення добробуту тварин тощо [2, 4].

Формування гуманного ставлення до тварин у школярів має стати складовою всієї системи навчання. Це можливо за умови, якщо вчителі під час занять з будь-якого предмета регулярно повідомлятимуть учням інформацію про закони і принципи взаємодії в природі, формуватимуть навички поведінки у навколишньому середовищі, вчитимуть давати оцінку тим чи іншим природним явищам.

У наш час найбільш актуальною стала проблема захисту тваринного світу як частини природи. Існування людини неможливе без встановлення гармонійних стосунків з довкіллям. Важливо формувати у школярів переконання, що людина – частина природи, яка стає справжнім господарем тоді, коли пізнає закони природи і правильно їх використовує.

Неспроможність людини жити в гармонії з природою загрожує катастрофою їй та всьому людству загалом [5]. Тому людина повинна проінятися новим екологічним біосферним мисленням, перейти до рівноправного співробітництва з природою, усвідомити, що людина не має права піднімати руку на те, що нею не створено.

Відомо, що краще запам'ятовується, усвідомлюється матеріал, який є емоційно збагаченим (мистецтво, поезія, народна творчість). Подані матеріали допоможуть вчителям сформувати валеологічний світогляд старшокласників на уроках і в позакласній роботі.

При сучасній завантаженості учнів, з метою збереження їхнього здоров'я, а також з метою виховання відповідальних громадян та розвитку знань учнів про екологічні та етичні питання, доцільно фрагментарне включення елементів екологічного виховання до змісту природничо-математичних та гуманітарних предметів, використовуючи при цьому різні форми і методи роботи. Учитель може використовувати додатки на різних уроках, враховуючи їх доцільність при вивченні того чи іншого матеріалу.

Висновки: Хочеться зауважити, що застосовуючи елементи гуманної освіти, ми не говоримо про введення в навчальний процес окремого предмета, а застосовуємо інтегроване навчання, що є досить продуктивним. Не варто перевантажувати школяра новими дисциплінами, а варто додавати корисну інформацію, яка має віддзеркалювати тільки найкращі якості дитини: людяність, чуйність, доброту, співпереживання, турботу. Гуманна освіта забезпечує ті знання, які дитина підсвідомо синтезує в певні звички та розуміння.

Тобто, навчаючи дітей любити, піклуватися та поважати тварин можна не зашкоджуючи вивченню основного матеріалу, у процесі навчального та навчально-виховної роботи школярів. Гуманна освіта передбачає переплетіння традицій та інновацій, що дає можливість повному школяру сприймати оточуючий світ, формувати своє відношення до нього, любити природу, піклуватися про тварин та знати й розуміти їх потреби.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» 21 лютого 2006 року, N 3447-IV/ Київ, ВР України.
2. Богачик О.Г. Дикі тварини: читай, дізнавайсь, малюй, розв'язуй / О.Г. Богачик, О.П. Мельниченко. – Біла Церква, 2015. – 32 с.
3. Богачик О.Г. Домашні тварини: читай, дізнавайсь, малюй, розв'язуй / О.Г. Богачик, О.П. Мельниченко. – Біла Церква, 2015. – 34 с.
4. Богачик О.Г. Свійські тварини: читай, дізнавайсь, малюй, розв'язуй / О.Г. Богачик, О.П. Мельниченко. – Біла Церква, 2015. – 32 с.
5. Борейко В.Е. Краткий курс экологической этики / В.Е. Борейко – К.: КЭКЦ, 2004. – 72 с.
6. Головін С.Ю. Словник практичного психолога / Мінськ, 1998 – 976 с.
7. Руссо Ж.Ж. Педагогічні твори / Ж.Ж. Руссо – Москва, 1981– 249 с.

8. Новікова Н.І. Людина і довкілля. Захист тварин / Н.І. Новикова, О.Й. Буца, О.Є. Гнідець та ін. – Тернопіль: Астон, 2003 – 99 с.
9. Пустовіт Н. Стандартизація змісту шкільної екологічної освіти // Краєзнавство. Географія. Туризм. Київ. – 2001. – №2 (199). – С. 4-5.
10. Програми гуртків з біології, екології для загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів / За ред. В.В. Вербицького – Київ: Аверс, 2001. – 236 с.
11. Concepts in Animal Welfare: A syllabus to assist with the teaching of animal welfare in veterinary faculties. Accessed 09.12.05. / World Society for the Protection of Animals (WSPA) – London – 2003.